

Kékes Szabó Mihály

KÖZÖSSÉGI NEVELÉSÜNK NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSÉNEK TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI⁺

Az ellenforradalom felszámolását, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség megalakulását követő időszakban megjelenő pedagógiai írások mindegyike hangsúlyozta, hogy az ifjúsági mozgalomnak a tanulóifjúság egésze nevelésében, közösségi arculata formálásában meghatározó szerepet kell betöltenie.¹ Gáspár László egyik írásában a kialakítandó közösségek feladatainak meghatározásakor külön is hangsúlyozta, hogy az új szervezeteknek a tanulói életforma egésze alakításában /iskolai és iskolán kívüli közös, hasznos és érdekes tevékenységek biztosításában/ részt kell venniük.²

Az 1957 után publikált tanulmányokban jelentős arányt képviselt a korábbi évek nevelésméletének és nevelési gyakorlatának az értékelése.³ A tanulmányok másik nagy csoportja az újjászerveződő iskolai közösségek kialakításának, az ifjúsági önkormányzatnak és az ifjúsági mozgalmi szervezeteknek az egymáshoz való viszonyával foglalkozott.⁴ Ezekben az írásokban egyesek a DISZ hibáinak megismétlődésétől tartva a "kettős mechanizmus" kialakítása mellett törtek lándzsát, mások viszont - a kommunista ifjúsági mozgalom és az egyéb iskolai közösségek elszigetelődésétől tartva - a KISZ és az Uttörőmozgalom szervezeti keretében működő iskolai közösség modellje mellett foglaltak állást.⁵ Az ugyanevezett "mechanizmus-vita"

⁺ A tanulmány első része kiadványunk előző évi /1984./ számában jelent meg.

során felmerült kérdések részletes ismertetésére és értékelésére dolgozatunkban nem vállalkozunk. /Az idézett cikkek szerzői is többnyire csak a gondolatébresztés szándékával fogalmazták meg felvetéseiket./ Összességében azonban megállapíthatjuk, hogy az említett írások a közösségi nevelés problematikáját, annak legneuralgikusabb pontjait jól érzékelték. Így - többek között - megfogalmazódott: az elsődleges közösségek kialakításának az igénye, az egyes iskolák sajátos körülményeit, tapasztalatait és hagyományait figyelembe vevő önkormányzati szervek létrehozásának a lehetősége, a mozgalmi átmenet vizsgálatának a szükségessége, a fiatal pedagógusok mozgalmi nevelésének és felkészültségének a kérdései, a próbarendszer bevezetésének a gondolata.

Közismert, hogy a szervezeti felépítéssel kapcsolatos vita azzal, hogy a KISZ a párt ifjusági tömegszervezeteként jött létre, s néhány éven belül a tanulók abszolút többségét sorai-
ba tömörítő mozgalommá alakult át túlhaladottnak tűnt. E felfogás tükröződik a Művelődési Minisztérium és a KISZ Központi Bizottsága 1963-as állásfoglalásában, mely megfogalmazta, hogy a tanulói közösségek /osztályok/ többsége egyben ifjúságmozgalmi kollektívát /alapszervezetet, rajt/ is jelent, s az állami és mozgalmi dokumentumok elvárásai együttesen érvényesülnek, ugyanabban az irányban hatnak. "Mindebből következik, hogy külön iskolai önkormányzati szerv létrehozása nem indokolt, szükségtelen. Az ifjusági szervezet alkalmas arra, hogy az iskola egész ifjusági közösségének tevékenységét átfogja."

A hatvanas évekkel kezdődően az ifjusági korosztályok közösségi nevelése iskolai és iskolán kívüli helyzetének, a felnövekvő generációk ideológiai és politikai fejlődésének, szűkebb és tágabb környezetükhöz fűződő viszonya alakulásának a vizsgálata egyre inkább össztársadalmi igényként és feladatként fogalmazódott meg. Hazánkban az ifjusági kérdések átfogó, központilag is koordinált tudományos vizsgálata - a szocialista országok tapasztalatait is figyelembe véve - az MSZMP Központi Bizottságának 1970. évi ifjúságpolitikai határozata nyomán kezdődött meg. A kibontakozó ifjúságkutatást jellemezte, hogy az ifjúság különböző rétegeivel /tanulóifjúság, iparban, mezőgazdaságban dolgozó fiatalok/ kapcsolatos kutatások eltérő szintről kezdődtek meg. A tanulóifjúság helyzetével, az intézményi

nevelőmunka kérdéseivel foglalkozó publikációkat már ebben az időszakban is a témagazdagság, illetve a problémaérzékenység jellemezte.

Az írások egyik csoportja a szocialista iskolaközösségek és az ifjúsági mozgalom kapcsolata kérdéseivel, az ifjúsági mozgalom helyzetével, aktuális problémáival foglalkozott.⁷ Ezek a tanulmányok nagyrészt a mozgalmi és iskolai elvárások viszonyának, az ifjúságmozgalmi és iskolai közösségek kapcsolatának, a kollektívák pedagógiai irányításának a kérdéseit elemezték. A publikációkban újra és újra felmerült az elsődleges közösségek létrehozásának a szükségessége, valamint az iskolai és spontán közösségek viszonya kutatásának a szükségessége.

A szakirodalom másik jelentős vonulatát azok az írások alkotják, amelyek az iskola és a diákotthonok együttműködésének, a diákotthonokban és kollégiumokban lakó tanulók erkölcsi, politikai és közösségi nevelésének a kérdéseit dolgozták fel.⁸

Figyelemreméltó, hogy a hatvanas évek első felétől kezdve nő meg azoknak az elemző írásoknak, tanulmányoknak a száma, amelyek nevelési eredményeinknek és gondjainknak az értékelését, szocialista nevelési törekvéseinknek a megfogalmazását a marxizmus klasszikusai, valamint a külföldi - elsősorban a szovjet - pedagógia ismerete, s azon belül is a makarenkoi életmű újraértelmezése jegyében végzik el.⁹

A nevelés kérdései iránti fokozott társadalmi érdeklődést, s egyben a pedagógia fejlődését is jelzi, hogy a pedagógiai kutatásokban új módszerek honosodtak meg, váltak ismertté. Bővült a közösségi neveléssel kapcsolatos vizsgálatok köre és eszköztára.¹⁰

A nevelési problémák megközelítésének új lehetőségeit tárgyalták fel azok a vizsgálatok, amelyek a tanítási órák, illetve az iskolán kívüli tényezők személyiség- és közösségalkotó hatásaival foglalkoztak.¹¹

Felsorolásunk - a teljesség igénye nélkül is - jelzi, hogy a hatvanas évek pedagógiai publicisztikájában az adott időszak alapvető nevelési kérdései megfelelő súllyal szerepeltek. Mai, utólagos értékelésünkben legfeljebb azt hiányolhatjuk, hogy a középiskolai tanulók közösségi nevelése kérdéseinek megközelítésében és elemzésében viszonylag hosszú időn át /egészen a hatvanas évek második feléig/ kevés figyelem fordítódott az egyes tanulók és tanulói rétegek iskolai beilleszkedésére, közösségi ma-

gatartására ható tényezők szerepének a feltárására. Ez azért is sajnálatos, mert a szóbanforgó időszakban összetettebbé, esetenként problematikusabbá vált egyes tanulói csoportok társadalmi-közösségi beilleszkedése. Hiányérzetünk tehát azzal kapcsolatos, hogy a tárgyalt időszakban nem vagy csak részben történt meg az iskolai nevelésre ható szűkebb és tágabb környezet hatásrendszerének s e hatásrendszer pedagógiai konzekvenciáinak a következetes feltárása.

Nem tartjuk véletlennek, hogy a hetvenes évek elején több dokumentum fogalmazta meg erőteljesen az ifjúság - s azon belül a középiskolákban tanuló fiatalok - helyzetével, társadalmi-közéleti magatartásával, közösségi beilleszkedésével kapcsolatos vizsgálatok szükségességét.¹²

A hetvenes évek eleje óta több olyan nagyjelentőségű oktatás- és ifjúságpolitikai döntés látott napvilágot, amely jelentősen módosította a középiskolás fiatalok iskolai és iskolán kívüli közösségi nevelésének a feltételeit. /Ilyennek tekintjük - többek között - a vegyeséletkorú KISZ szervezeti forma általánossá tételét, majd az osztályra alapozottan működő KISZ-alapszervezeti formára való fokozatos visszatérést, az érdeklődési körök létrehozását, az iskolai és iskolán kívüli diákklubok, ifjúsági házak hálózatának a kialakulását, a szabad szombatok bevezetését, az iskola nyitottsága jegyében a közművelődési intézményekkel kialakított kapcsolatokat./

Az iskolai oktató- és nevelőmunka felsorolt változásait és az időközben megjelent pedagógiai írások tartalmát összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy szakirodalmunk csak részben vállalta fel a közérdeklődésre számot tartó kérdések megválaszolását.

Például a vegyeséletkorú KISZ-szervezeti forma bevezetése, a vertikális forma általánossá tétele - köztudottan - sok középiskolában ellenérzéseket keltett. A feszültségek kialakulásához s bizonyos mértékig a vegyeséletkorú forma kudarcához az is hozzájárult, hogy a mozgalmi munka új strukturájának az előnyeiről, várható hátrányairól előzetesen nagyon kevés szó esett. A vertikális forma ismertetésére szinte kizárólag csak a KISZ függetlenített apparátusában dolgozók vállalkoztak, s így - a KISZ-tevékenység továbbfejlesztésével kapcsolatban kiadott utmutatóban leírtak ellenére - sok pedagógus számára úgy tűnt, hogy csak szervezeti-formai módosulást s nem pedig az iskolai közösségek tartalmi munkája egészét érintő változtatásról van szó.¹³

A hetvenes években csak néhány olyan, a középiskolákban dolgozó pedagógusok számára is hozzáférhető elemzést találtunk, amely a vegyeséletkorú KISZ-szervezetek működésével, egyéb iskolai közösségekhez való viszonyukkal, tevékenységük eredményessége, illetve hiányosságai kérdéseivel foglalkozott.

A hetvenes évek második felében és a nyolcvanas évek elején - jelentős mértékben az MTA Pedagógiai Kutató Csoportjában dolgozók jóvoltából - megnövekedett a tanulóiifjúság 10-18 éves korcsoportjai helyzetével, a tanuláshoz és a közösséghez való viszonya kutatásával, a tanulóiifjúság mozgalmi tevékenysége elemzésével foglalkozó publikációknak a száma. A kutatások közül külön ki kell emelni az iskola és a közművelődési intézmények kapcsolatát, az iskolai szabadidős közösségek rendszere működését vizsgáló kutatást. Ez a kutatás azért érdemel külön figyelmet, mert irányítója interdiszciplináris megközelítésben tárta fel, hogy a különböző intézménytípusba járó, eltérő életkorú tanulók permanens művelődési igénye megalapozásában milyen nevelési lehetőségekkel rendelkeznek iskoláink. A kutatás erra a kérdésre is választ adott, hogy a helyi lehetőségekkel hogyan élnek az intézmények, s mindez milyen szerepet játszik a szabadidő-szokások kialakulásában és formálásában. Az interdiszciplinaritás elvének érvényesítése mellett - amely törekvés az utóbbi másfél évtizedben egyre inkább jellemzi a pedagógiai vizsgálatokat - külön érdeme az említett kutatásnak, hogy eredményeiről folyamatosan tájékozódhattunk.¹⁴

Figyelemreméltónak tartjuk Dr.Hunyady Györgynének a közösségek empirikus vizsgálatával foglalkozó, imponáló elméleti és kutatómódszertani felkészültségről tanuskodó írásait. Hunyady-né tanulmányaiban a társadalmi gyakorlatot kutató empirikus tudományok /a szociológia, a pszichológia és a szociálpszichológia/ vizsgálati módszereire támaszkodva tárta fel a közösségi szerkezet és a személyiség kollektivitása közötti bonyolult összefüggésrendszert. Kimutatta, hogy a közösségi tevékenység lényegében egymáshoz illeszkedő, egymással szoros egységet képező egyéni tevékenységek sorozatában valósul meg, amelynek tartalma, módja és intenzitása a gyermeknek a kollektívában elfoglalt helyétől függ, azaz a közösségi és egyéni tevékenység közé ékelődik a szerkezet a maga befolyásoló, módosító, közvetítő funkciójával.¹⁵

Az elmúlt évtized pedagógiai kutatásaiban ismét erőteljesen érvényesül az a törekvés, amely a tanulói közösségek rendszerének sokoldalú elemzése révén kísérli meg a nevelési folyamat bonyolult, egymással kölcsönhatásban álló törekvéseit feltárni. /A szakirodalom tanúsága szerint a közösségi nevelés kérdéskomplexumának ily módon való megközelítésére nemcsak napjainkban, hanem - nagyrészt a megfigyelés és a természetes kísérlet módszerére alapozva - a korábbi időszakokban is számos példát találhatunk./¹⁶

Salamon Zoltán kandidátusi disszertációjában központi kérdésként szerepelt a középiskolai tanulók közösségi tevékenységrendszerének, s azon belül is a tanulók iskolai-közéleti tevékenységének a vizsgálata. Dolgozatában hangsúlyozta, hogy az iskolai nevelőhatás egysége csak úgy valósulhat meg, ha a tanítási órán kívüli időben is az iskola vonzásában tartja diákjait, elősegíti a szabadidő tartalmas kitöltését, lehetőséget biztosít a növendékek önkéntes társulásán alapuló változatos tevékenységek végzésére.¹⁷

A nevelési kérdések rendszerszemléletű megközelítése, a rendszerszemlélet térhódítása az iskolai nevelés és oktatás problémáinak új szempontú megközelítését tette lehetővé. A vonatkozó szakirodalom alapján a nevelési rendszer vizsgálata többféle megközelítésben is lehetséges. Az osztálytársadalmi rendszeren belül vizsgálhatjuk a köznevelés egészét, a közoktatás hálózatát, illetve annak alrendszeit.¹⁸ Neveléselméleti tan-könyveink általában az iskoláknak mint nevelési rendszereknek a problémáját tárgyalják, de kérdésfeltevésükben, problémamegközelítésükben a köznevelés és közoktatás rendszere egészének történeti előzményeiből, jelenlegi és jövőbeli feladataiból indulnak ki. Hazánkban a rendszerszemléletnek az iskolára, a köznevelésre, valamint a köznevelésre és közművelődésre történő alkalmazására már dolgoztak ki modelleket.¹⁹ Durkó Máttyás a köznevelés és közművelődés rendszere c. téma kutatása során a permanens nevelés, művelődés dinamikus szerkezeti modelljének a megrajzolását végezte el.²⁰ Nagy József a köznevelés, a pedagógiai rendszerek szempontjából tekintette át a rendszerelméletet, annak a pedagógiai kutatásban, a közoktatáspolitikai döntések meghozatalában és a pedagógiai gyakorlatban való felhasználási lehetőségeit.

Könyvében új megközelítésben - a pedagógiai rendszerek irányíthatósága és fejleszthetősége szempontjából - vizsgálta a pedagógiai rendszerek strukturáját és működését, környezetét és viselkedését, majd elemezte azokat a feltételeket, amelyek a pedagógiai rendszerek irányíthatóságának és fejleszthetőségének a biztosításához szükségesek.²¹

Megítélésünk szerint a közösségi nevelés kérdéskörének tanulmányozásához elengedhetetlenül szükséges a nevelésre ható makro- és mikrotényezők szerepének és súlyának a feltárása. Churchman Rendszerelmélet c. művében találóan fogalmazta meg ennek lényegét: "A rendszerek olyan alkotóelemek halmazából épülnek fel, amelyek a rendszeren belül a főcélért működnek együtt. A rendszerszemléletű gondolkodás nem más, mint ezekről a teljes rendszerekről és alkotóelemeikről való gondolkodási módszer."²²

A felsorolt, esetenként utkereső, de mindenképpen uttörő jellegű próbálkozások azonban nem jelentik azt, hogy a rendszerelméleti és a rendszerjellegű gondolkodásmód általánossá vált volna a pedagógiai kérdések megközelítésében. Különösen a neveléselmélet területére igaz, hogy még csak a kezdeti lépéseket tettük meg a problémák rendszerszemléletű feltárásában. A nevelési kérdések rendszerszemléletű feldolgozását nehezíti, hogy a nevelési folyamat elemzése során vizsgálandó jelenségek bonyolult összefüggésrendszerbe ágyazódva jelentkeznek, s a problémamegközelítés jellegétől, szintjétől függően az összefüggésrendszer különböző elemei hangsúlyozódnak, illetve hangsúlyozódhatnak. A vázolt nehézségek ellenére a középiskolai tanulók iskolai közösségeinek feltárásában, az iskolai és az iskolán kívüli szabadidős közösségek tevékenységének az elemzésében biztató eredmények születtek.

A pedagógiai szakirodalomban jól nyomon követhető, hogy a tanulói közösségek vizsgálatában hogyan fogalmazódott meg mind erőteljesebben a nevelési folyamat közösségi jellege feltárásának, a kollektívák egész rendszere vizsgálatának a szükségessége. Már a kérdéskörrel rendszerelméleti alapon foglalkozó első írások hangsúlyozták, hogy az iskolai közösségi nevelés folyamatának megszervezésekor és hatékonysága megítélésekor számolnunk kell a társadalmi közösségek rendszere direkt és indirekt, szervezett és spontán hatásaival, a nevelési munkamegosztás so-

rán a nevelésbe bekapcsolódó tényezők szerepével, valamint a személyiségformálás egyéni feltételeivel.²³ /Bizonyára felesleges, de ismételten utalunk arra, hogy az említett kivánalmaknak megfelelő vizsgálatok feltételezték a társadalmi gyakorlatot kutató egyéb empirikus tudományokkal való kapcsolat kiszélesítését./²⁴

Gáspár László műveiben az iskolai közösségek cél- és tevékenységrendszere eredményességének a kutatásához egy másik lehetséges és szükséges szempontrendszer figyelembevételének a jogosultságát fogalmazta meg: Az iskolai közösség csak akkor tekinthető a szocialista társadalom "pedagógiai modelljének", ha a gyermekközösség tevékenységi szférái az osztálytársadalmi gyakorlat fő területeit, köztük elsősorban a társadalmi termelési folyamatot képviselik. A szocialista iskolai közösség tevékenységének tartalma az az iskolai méretekben megszervezett társadalmi gyakorlat, amely az osztálytársadalmi gyakorlatnak egyaránt része és tükörképe."²⁵

Lényegében Gáspár Lászlóhoz hasonlóan fogalmaz G. I. Scsukina is, amikor azt írja, hogy "... a nevelési folyamat lényegét a személyiség társadalmi feladatokra és funkciókra felkészítő, szervezett hatásrendszerében kell meghatározni. Ennek értelmében meg kell szerveznünk a tanulók sokféle és különböző irányulása tevékenységét."²⁶

A pedagógiai szakirodalom a legutóbbi években - elsősorban Sántha Pál kutatásainak eredményeként - nagyrészt feltárta a középiskolás fiatalok iskolai és iskolán kívüli szabadidő-tevékenységének jellemzőit. /A "nagyrészt" kifejezést azért alkalmazzuk, mert Sántha Pál nem a diákok szabadidő-tevékenységének egész rendszerével foglalkozott, hanem csakis a közművelődési aktivitás helyét, szerepét és funkcióját vizsgálta az adott rendszerben./²⁷ Sántha Pál kutatásai során tehát - az általa vizsgált kérdéskör körülhatárolásából adódóan - csak a szabadidő-tevékenységrendszer egy bizonyos kérdéskomplexumát tárta fel, s a szabadidős tevékenységrendszernek a közművelődésen kívüli formáit nem vizsgálta.

Daróczy Sándor a középiskolások tevékenységének vizsgálata során a tevékenységrendszer domináns összetevőit, a rendszeresen végzett tevékenységeknek /segítés otthon a családban, iskolai tanulás, részvétel a KISZ mozgalmi munkájában/ az ará-

nyát, valamint a különböző változók /pl. a tanulók származása, neme, osztálytípusa/ szerinti megoszlását elemezte. Kutatásai ellentmondásos, heterogén képet tártak fel. "Vannak megnyugtatóan kimunkált tevékenységcsoportok, mint a tanulás, a fizikai munka, a kulturális tevékenység, és vannak gyengébben funkcionálók, mint a testkultúra, az egészséges életmód és a sport, s eléggé nyugtalanító a politikai, az ideológiai, a közösségi és a társadalmi tevékenységek csoportja."²⁸ Daróczy Sándor kutatásai abból a szempontból is jelentősek, hogy a tevékenységrendszer vizsgálatakor mind az iskolai, mind az iskolán kívüli főbb tevékenységek jellemzésére és összehasonlító elemzésére is vállalkozott.

Nagy József a pedagógiai közösségek rendszerszemléletű megközelítése alapján három alapvető struktúra létjogosultságát hangsúlyozza: a mikrocsoporthét /2-6 fő/, a kiscsoportét /7-30 fő/ és a nagycsoportét /30-100 fő/.²⁹

Nagy József felosztása s az egyes strukturák működésével, pedagógiai vezetésével és irányításával kapcsolatos megállapításai a közösségi kutatásokban is alkalmazható szempontokat tartalmaznak. /Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a tömegoktatás kereteiben működő nevelési intézményeink tanulói és oktatói létszáma jelenleg és a jövőben is meg fogja haladni a 100 főt./

A rendszerszemléletű vizsgálatok között sajátos hely illeti meg Vastagh Zoltán kutatásait. Ő az iskolai közösségek alapvető egységének, a mikrocsoporthoz az osztályon belüli hatásmegszűrő és közvetítő szerepét, s annak a tanulói együttműködés színvonalára, a közvélemény alakulására, a közösségi aktivitás szintjére gyakorolt hatását tárta fel.³⁰

A közösségi kutatások sorában - a teljesség igénye nélkül - feltétlenül említést kell tennünk azokról a vizsgálatokról, amelyek egy vagy több iskolai osztály, illetve kollégiumi évfolyam közösségi arculata kialakításának, fejlesztésének, a tanulói kollektivitás jellemző jegyei vizsgálatának, az egyes kollektívák az intézményi közösségben elfoglalt helyzetének, külső kapcsolatainak a kérdéseivel foglalkoztak.³¹

Az iskolai szintű közösségalkotás problematikájával foglalkozó szerzők műveikben egy-egy iskola közösségi élete megszervezését, a közösségi nevelés keretei megteremtését, a sokoldalu kollektív kapcsolatok kialakításának folyamatát, illetve a pedagógusoknak és a tanulóknak a közösségi nevelés kibon-

takozása során bekövetkező szemléletváltozását elemezték.³²

A közösségi nevelés főbb problémamegközelítési aspektusainak vázlatos áttekintése után csak utalásszerűen említjük meg azokat a dokumentumokat, amelyek sajátos keretet s egyben orientáló szempontokat is adtak a közösségi nevelés elméleti és gyakorlati kérdései megítéléséhez és kutatásához.

Az iskolai oktatás és nevelés problémái átfogó elemzésének igénye jellemezte az V. Nevelésügyi Kongresszust, az 1972-es közoktatásügyi párthatározatot, valamint a közoktatás helyzetével és fejlesztésének feladataival foglalkozó tervezetet. E dokumentumok behatóan elemezték a tanulóiifjúság helyzetét, az iskolai nevelő és oktató munkára ható tényezőket, meghatározták az iskolai munka továbbfejlesztésének irányát és tartalmát.³³

A hetvenes évek második felében megjelent új iskolai dokumentumok - a korábbi elemzések és kutatások tapasztalataira építve - korszerűsítették az iskolai oktatás tananyag- és tantárgyrendszerét, pontosították az egyes intézménytípusok célját, szerepét és feladatait. A dokumentumok kellő részletességgel szóltak az iskola nevelő iskolává történő fejlesztése érdekében megvalósítandó teendőkről is /társadalmi felelősség az ifjúság nevelésében, az iskola nyitottságának biztosítása, a nevelés és oktatás egységének, valamint a tanítási órán folyó és az iskolán kívüli nevelés tervének a megvalósítása/.³⁴

A dokumentumok sajátos csoportját képezik az ifjúságpolitikai dokumentumok. Ezek sorából külön is említést érdemelnek: az MSZMP Központi Bizottságának 1970. és 1984. évi állásfoglalásai, az 1971. évi IV. törvény az ifjúságról, a KISZ Központi Bizottságának határozata az ifjúsági szövetség néhány időszaki feladatáról, a KISZ KB Intéző Bizottságának 1974. április 11-i határozata, valamint a középiskolai KISZ-munkát szabályozó egyéb állásfoglalások és határozatok.³⁵

A közösségi nevelés történetének áttekintése után a következőkben összegezzük azokat a kérdéseket, amelyek a középiskolai közösségek eddigi kutatása során felmerültek, s amelyeknek további vizsgálatát indokoltnak tartjuk:

1. A közösségi kutatások többsége a közösségi szerkezet alapvető egységeinek /a mikrocsoporthoz, az osztályokhoz és KISZ alapszervezetekhez, kollégiumi évfolyamokhoz, ritkább

esetben egy-egy iskolai közösségnek/ a vizsgálatára vállalkozott. Ezek a kutatások feltárták az adott közösség/-ek/ működésének, fejlődésének és fejlesztettségének a jellemző jegyeit, de arra kérdésre csak ritkán adtak választ, hogy az adott közösségnek mi a helye, sulya, jelentősége az iskolai közösségek rendszerében.

2. A vizsgálatok tanúsága szerint többé-kevésbé kialakult, meg lehetőségen stabilnak tekinthető az iskolai közösségek köre. E felismerés, a legalapvetőbbnek tűnő közösségi tevékenységi szinterek /osztály, KISZ-alapszervezet, közművelődési közösségek/ a vizsgálata ellenére az iskolai közösségek viszonylag teljes rendszerének az áttekintésére és értékelésére kevés kutatás vállalkozott. A kutatások csak az alapvetőnek tekinthető közösségek feltárására vállalkoztak, s minthogy nem nagyobb rendszerben gondolkodtak, így a fejlesztési javaslatok is szükségszerűen egyoldalúakká váltak.
3. A közösségi témájú írásokban a kívánatosnál kisebb hangsúlyt kap a közösségek irányításának, felnőtt vezetésének, a pedagógus közösség tevékenységének az elemzése. Hiányérzetünket fokozza, hogy a nevelő iskola eszméjének megvalósítása sürgető igényként feltételezi az egyes tanulók és tanulói kollektívák helyzetének sokoldalú megismerését, annak feltárását, hogy a mindennapi iskolai munkában mennyiben mutathatók ki - mind a szemlélet, mind a gyakorlat területén - az erre irányuló szándékok és törekvések.
4. Tapasztalataink szerint a közösségi kutatásokban gyakran csak mellékes célkitűzésként foglalkozunk a közösségformálásra ható belső /iskolai/ és külső /társadalmi/ feltételrendszer változásának, dialektikus kölcsönhatása következményeinek, s a belőlük adódó nevelési feladatainknak a meghatározásával.

I r o d a l o m

1. **VADÁSZ** Ferencné: ▲ KISZ szervezési tapasztalatai
Köznevelés, 1957/9. 203-205. oldal
2. **GÁSPÁR** László: Általános iskola - uttörőcsapat, gyermekközösség
Köznevelés, 1957/14. 313-314. oldal
3. **SZARKA** József: Középiskolásainkról gondolkodva
Pedagógiai Szemle, 1957/2. 40-41. oldal
- ÁGOSTON** György: Küzdjük le az ellenséges, revizionista nézeteket
Pedagógiai Szemle, 1958/1. 14. oldal
- NAGY** Sándor: Még egyszer a balatonfüredi pedagógiai konferenciáról
Pedagógiai Szemle, 1958/5. 409. oldal
- SZARKA** József: A magyar neveléstudomány másfél évtizede
Köznevelés, 1960/6. 163-164. oldal
- GÁSPÁR** László: Makarenko Magyarországon
Köznevelés, 1967/20. 794-797. oldal
- PATAKI** Ferenc: Csoport vagy közösség
Köznevelés, 1975/17. 23-26. oldal
- ANCSEL** Éva: Az értékek változása és az ifjúság
Köznevelés, 1982/35. 6-7. oldal
- SALAMON** Zoltán: Az ifjúsági szervezetek pedagógiája a neveléstudomány rendszerében
Pedagógiai Szemle, 1961/1. 5-11. oldal
- KISS** Béla: A közösségi nevelés és az uttörőmozgalom
Pedagógiai Szemle, 1961/12. 1095-1104. oldal
- NAGY** Sándor: A szovjet pedagógia hatása Magyarországon
Pedagógiai Szemle, 1968/3. 193-201. oldal

4. **ÁGOSTON György:** Milyenek legyenek új iskolai közösségeink
Köznevelés, 1957/15. 344-345. oldal
- NÁBRÁDI Mihály:** Új módon, új utakon
Köznevelés, 1957/19. 439-441. oldal
- GÖNYEI Antal:** A középiskolás ifjúsági politikai felelőssége
és a KISZ
Köznevelés, 1957/20. 467-468. oldal
5. **GÁSPÁR László:** Szocialista gyermekközösséget
Köznevelés, 1958/5. 109-110. oldal
- SZALÓKY Károly:** Keressük az utat
Köznevelés, 1958/8. 189-191. oldal
- ÁGOSTON György:** A KISZ és az iskolai közösség
Köznevelés, 1958/12. 273-274. oldal
- BÓLYAI Imréné:** Iskolaközösségeink mai problémái
Köznevelés, 1958/14. 327-328. oldal
6. **A Művelődési Minisztérium, az Országos Pedagógiai Intézet
és a KISZ Központi Bizottsága állásfoglalása a köz-
össégi nevelés néhány kérdésében. Budapest, 1963.**
7. **BARA János:** Az uttörőszervezet a gyermekközösségek kialaki-
tásáért
Pedagógiai Szemle, 1961/9. 793-803. oldal
- VAJÓ Péter:** Az iskolai ifjúsági szervezetek nevelőmunkája
és a társadalmi aktivitásra nevelés
Pedagógiai Szemle, 1964/9. 777-786. oldal
- PETRIKÁS Árpád:** Pedagógiai tanácskozás és munkaértekezlet
Debrecenben az ifjúság társadalmi aktivitásra neve-
léséről 1964. április 23-25.
Pedagógiai Szemle, 1964/9.
- VAJÓ Péter:** A középiskolai KISZ-szervezetek önállóságának
és öntevékenységének néhány problémája
Pedagógiai Szemle, 1967/7-8. 582-590. oldal
- VAJÓ Péter:** A középiskolai ifjúsági szervezet nevelőmunká-
ja és iskolához való viszonya
Pedagógiai Szemle, 1968/12. 1062-1075. oldal
8. **SZVÉTEK Sándor:** A kollégiumi közösség kialakítása
Tankönyvkiadó, Bp., 1960.
- DARÓCZY Sándor:** A közvélemény állapota középiskolai kollé-
giumi tanulónál
Pedagógiai Szemle, 1968/7-8. 632-647. oldal

- SZÉCHY Andrásné: Az iskola és a diákotthon együttműködése
Köznevelés, 1959/17. 387-389. oldal
- SZÉCHY Éva: Kollégiumi nevelésünk és a szovjet pedagógia
Köznevelés, 1967/20. 775-777. oldal
9. PATAKI Ferenc: Egy alkotó pedagógus portréja /V.A.Szuhom-
linszkij műveiről/
Pedagógiai Szemle, 1963/1.
- PETRIKÁS Árpád: Az iskola és a társadalmi nevelés egysége
N.K. Krupszkaja életművében
Pedagógiai Szemle, 1964/12. 1153-1157. oldal
- PATAKI Ferenc: A korszerű Makarenko
Pedagógiai Szemle, 1963/3. 212-213. oldal
- HARSÁNYI István: Közösségi értékjelzők nyomában
Pedagógiai Szemle, 1967/7-8. 602-603. oldal
- ÁGOSTON György: A szovjet neveléstudomány néhány új voná-
sa
Köznevelés, 1967/20. 767-769. oldal
- NAGY Sándor: A szovjet pedagógia hatása Magyarországon
Pedagógiai Szemle, 1968/3. 193-201. oldal
- PATAKI Ferenc: Makarenko élete és pedagógiája
Tankönyvkiadó, Bp., 1966. 583 oldal
10. J.L. Kolominszkij-A. I. Rozov: A tanulók közötti kapcsola-
tok vizsgálata szociometriai módszerekkel
Pedagógiai Szemle, 1964/4. 342-364. oldal
- BÓLYAI Imréné-HUNYADY Györgyné: A közösségi nevelési kísér-
letről
Pedagógiai Szemle, 1966/10.
- BÁBOSIK István-M. Nádasi Mária: Az oktatás szervezeti for-
máinak nevelőhatása
Pedagógiai Szemle, 1967/6. 507-520. oldal
- VASTAGH Zoltán: A közösség munkájának és a gyermekek köl-
csönös kapcsolatainak összefüggése
Pedagógiai Szemle, 1967/7-8. 615-630. oldal
- SÁNTHA Pál: Szabad idő és tanulmányi előmenetel
Köznevelés, 1969/22. 13-15. oldal
- J.-né KÉRY Hedvig: Az iskolai osztályközösség kialakításá-
ra ható tényezők.
Akadémiai Kiadó, Bp., 1963. 110 oldal

VÁRHEGYI György: Vizsgálatok a gyermekek társas közösségi életének alakulásáról
/Tanulmányok a neveléstudományok köréből 1963. Akadémiai Kiadó, Bp., 1964. 281-345. oldal/

11. VÁRHEGYI György: A "külvárosi" gyermekek spontán kapcsolatai

Pedagógiai Szemle, 1964/4. 365-384. oldal

KATONA Katalin: Adalékok a fiatalság problémájához

Pedagógiai Szemle, 1966/3. 197-212. oldal

GAZSÓ Ferenc: A pedagógusok és a munka

Pedagógiai Szemle, 1967/2. 210-222. oldal

HARSÁNYI István: A viszonyítási csoportok jelentősége a nevelésben

Köznevelés, 1967/10. 381-382. oldal

KATONA Katalin: Ifjúságunk problémái

Gondolat Kiadó, Bp., 1967. 206 oldal

KOZMA Tamás: A tanulmányi előmenetel társadalmi környezeti tényezőiről

/A szocialista személyiség nevelése és a közösség. MPT, Bp., 1970. 179-190. oldal/

12. V. Nevelésügyi Kongresszus I.

Bp., 1971. 72. oldal

Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai

Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1972. 45-46. oldal

13. BÖLCS István: Köszöntjük a KISZ VIII. kongresszusát

Köznevelés, 1971/23. 6-9. oldal

SZÜCS Istvánné: A középiskolai KISZ-szervezetek néhány időszerű kérdése

Köznevelés, 1973/6. 10-11. oldal

14. SÁNTHA Pál: Középiskolás diákok részvétele a művelődési otthonok rendezvényein

Pedagógiai Szemle, 1975/9. 817-824. oldal

SÁNTHA Pál: A permanens önművelés és a művelődési otthonok, ifjúsági klubok diáklátogatói

Magyar Pedagógia 1974/3. 281-290. oldal

SÁNTHA Pál: A művelődési otthonok szerepe a diákok társadalmi beilleszkedésében

Magyar Pedagógia, 1976/4. 340-347. oldal

- SÁNTHA Pál: Az iskolai szabadidő-közösségek fejlődésének
uj jelenségei és távlatai
Magyar Pedagógia, 1979/2. 169-175. oldal
- SÁNTHA Pál: Az iskola és a művelődési otthon együttműködése
Akadémiai Kiadó, Bp., 1976. 151 oldal
- SÁNTHA Pál: Diákok iskolai klubélete
Tankönyvkiadó, Bp., 1978. 155 oldal
- SÁNTHA Pál: Szabadidő-közösségek az iskolában
Tankönyvkiadó, Bp., 1980. 92 oldal
- SÁNTHA Pál: Az iskola és a közművelődési intézmények
Akadémiai Kiadó, Bp., 1982. 221. oldal
15. HUNYADY Györgyné: Közösségek empirikus vizsgálata a nevelé-
lélméleti kutatásban
Pedagógiai Szemle, 1972/1. 97-106. oldal
- HUNYADY Györgyné: Tisztségviselők a közösség szerkezetében
Magyar Pedagógia, 1973/1-2. 39-53. oldal
- HUNYADY Györgyné: Attitűd-skála a közösségi beállítódás
mérésére
Pedagógiai Szemle, 1973/6. 585-595. oldal
- HUNYADY Györgyné: Az osztályközösség szerkezete és a kö-
zösségi beállítódás összefüggése /Kandidátusi ér-
tekezés tézisei 1974/
Pedagógiai Szemle, 1975/2. 142-147. oldal
- HUNYADY Györgyné: A pedagógiai és szociológiai szempontok
egysége a tanulóifjúság kutatásában
Magyar Pedagógia, 1977/3-4. 359-363. oldal
16. HUNYADY Györgyné: Kollektivitás az iskolai osztályokban
Akadémiai Kiadó, Bp. 1977. 7-8. oldal
- ÁGOSTON György: A középiskolai közösségek rendszere
Magyar Pedagógia 1980/1.
17. SALAMON Zoltán: A középiskolások iskolai-közéleti tevé-
kenységének vizsgálata szabadidő-karakterisztiká-
juk tükrében
/Kandidátusi értekezés tézisei 1973/
Pedagógiai Szemle, 1974/7-8. 703-713. oldal

18. LEWIN, A.: A nevelés rendszere
Tankönyvkiadó, Bp., 1973.
19. HAJNAL Albert: A modellek modellje. Rendszerkutatás.
Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp., 1973. 359-395.
oldal.
20. DURKÓ Máttyás: A köznevelés és közművelődés rendszere c.
téma kutatásához /Az MTA PKCS közleményei/
1975/1. 42-70. oldal
21. NAGY József: Köznevelés és rendszerelmélet
OOK, Veszprém, 1979. 286 oldal
22. CHURCHMAN, C. West: Rendszerelmélet
Statisztikai Kiadó Vállalat, Bp., 1977. 23. oldal
23. PETRIKÁS Árpád: A nevelési folyamat közösségi jellegének
értelmezéséről
Magyar Pedagógia, 1975/1. 129-140. oldal
PETRIKÁS Árpád: Nevelési jellegű kutatások - utkereső vi-
ták tükrében /A III. Nemzetközi Kutatásmetodikai
Szeminárium alapján/ Pedagógiai Szemle, 1972/12.
1104. oldal
24. HUNYADY Györgyné: Közösségek empirikus vizsgálata a neve-
léselméleti kutatásban
Pedagógiai Szemle, 1972/1. 97. oldal
25. GÁSPÁR László: A közösségi tevékenységekre épülő nevelé-
si folyamat általános vonásai /Tanulmányok a neve-
léstudomány köréből 1967./
Akadémiai Kiadó, Bp., 1968. 74. oldal
GÁSPÁR László: A társadalmi gyakorlat szükségletei és az
általános nevelés tartalma
Akadémiai Kiadó, Bp., 1977.
26. PETRIKÁS Árpád: A kommunista nevelés elméletének koncepció-
nális kérdései
Magyar Pedagógia, 1976/1. 112. oldal
27. SÁNTHA Pál: i.m. 1982. 9. oldal
28. DARÓCZY Sándor: Tevékenységvizsgálat középiskolások köré-
ben
Pedagógiai Szemle, 1979/12. 1102-1110. oldal

29. NAGY József: i.m. 137-144. oldal
30. VASTAGH Zoltán: Mikrocsoportok hatásmegszűrő szerepének kísérleti vizsgálata az általános iskola felső tagozatában /Kandidátusi értekezés, 1974. Kézirat/²
201-226. oldal
VASTAGH Zoltán: Mikrocsoportok az iskolai osztályokban
Akadémiai Kiadó, Bp., 1980.
31. SZEKERES Józsefné: Első osztályos tanulók közösséghez és önmagukhoz való viszonya
Pedagógiai Szemle, 1971/3.
KALMÁR Magda-LENDVAYNÉ ABA Ildikó: Társas kapcsolatok
mikroszkóp alatt
Tankönyvkiadó, Bp., 1979. 161 oldal
BÓLYAI Imréné: Négy év egy osztályközösségben
Tankönyvkiadó, Bp., 1969.
32. ROZSNYAI Istvánné: Közösség születik
Tankönyvkiadó, Bp., 1968. 396 oldal
LORÁND Ferenc: A Kertész utcaiak
Magvető Kiadó, 1976. 475 oldal
33. V. Nevelésügyi Kongresszus I-II. i.m.
Az állami oktatás helyzete ... i.m.
34. A gimnáziumi nevelés és oktatás terve
Tankönyvkiadó, Bp., 1978.
Általános pedagógiai útmutató a gimnáziumi nevelés és oktatás tervének bevezetéséhez.
OPI, 1978.
35. Ifjúságpolitikai dokumentumok 1-2.
Ifjúsági Lapkiadó Vállalat 1976.

Михай Кекеш Сабо:

Исторические предпосылки некоторых вопросов
воспитания в духе коллективизма

Автор в своей работе, которая является продолжением статьи, помещенной в "Ученых записках" 1984 г. под таким же названием, охватывает проблему воспитания в духе коллективизма в период после 1956 г. Он анализирует воспитательные устремления в период после ликвидации контрреволюции, ссылаясь на формирование отношений школьного самоуправления и движения молодежных коллективов. Он дает всеобъемлющую картину влияния, оказанного новыми исследовательскими устремлениями общественных наук на исследования в области педагогики. Автор перечисляет причины, которые на первый план общественного интереса выдвинули исследование проблем молодежи, координированное центральными органами исследования вопросов, затрагивающих молодежь. В качестве характерных черт исследования проблем молодежи после 70-х годов автор отчитывается о тех исследованиях, которые раскрывают контакты школы и культурно просветительных учреждений, функционирование системы школьных коллективов в свободное время. Автор рассматривает новые возможности, открывающиеся исследованию проблем с помощью системного метода и в то же время устанавливает, что явления, исследуемые в ходе анализа воспитательного процесса, возникают в сложной системе взаимосвязи и в зависимости от характера подхода к проблеме и его уровня, подчеркиваются или могут подчеркиваться различные элементы этой системы взаимосвязи. Наряду с характеристикой главных аспектов проблемного подхода, связанных с исследованием школьных коллективов,

В статье говорится о документах, которые дали своеобразные рамки и в то же время ориентирующие аспекты для характеристики и исследования теоретических и практических вопросов воспитания в духе коллективизма. После обзора истории воспитания в духе коллективизма автор подытоживает те вопросы, которые возникли в ходе предыдущих исследований среди коллективов учащихся средней школы, и исследование которых он считает важным и в будущем.

Kékes Szabó Mihály

Vorgeschichte einiger Fragen unserer kollektiven
Erziehung

Der Autor überblickt in seiner Arbeit - welche Fortsetzung seiner mit ähnlichem Titel in der Acta des Lehrstuhls 1984 erschienenen Arbeit ist - den Abschnitt unserer kollektiven Erziehung nach 1956. Er analysiert die Tendenzen innerhalb der Erziehung im Zeitabschnitt im Anschluss an die Niederschlagung der Konterrevolution und verweist auf die Entwicklung des Verhältnisses zwischen der Selbstverwaltung der Schulen und den Kollektiven der Jugendbewegung. Er gibt ein umfassendes Bild über den Einfluss, welchen die neuen Forschungstendenzen innerhalb der Partnerwissenschaften auf die pädagogische Forschung ausüben. Er schildert die Gründe, welche die Jugendforschung und eine umfassende, von Zentraler Stelle aus koordinierte Untersuchung der Jugendfrage in den Vordergrund des gesellschaftlichen Interesses stellten. Als charakteristischen Zug der sich in den siebziger Jahren entfaltenden Jugendforschung erwähnt er die Untersuchungen, welche das Verhältnis von Schule und Kultureinrichtungen und das Wirken des Systems von Freizeitkollektiven an den Schulen darlegten. Er behandelt die neuen Möglichkeiten, welche die auf system anschaulichen Problemasätzen beruhenden Untersuchungen erschliessen, stellt aber gleichzeitig fest, dass die in der Analyse des Erziehungsprozesses zu untersuchenden Erscheinungen eingebettet in ein kompliziertes Zusammenhangssystem auftreten und die verschiedenen Bestandteile

des Zusammenhangssystems in Abhängigkeit von Charakter und Niveau des Ansatzes mehr oder weniger nachdrücklich hervortreten bzw. hervortreten können. Neben der Darlegung der Aspekte der mit der Untersuchung der Schülerkollektive zusammenhängenden hauptsächlichsten Problemansätze erwähnt er die Dokumente, welche der Beurteilung und Untersuchung der theoretischen und praktischen Fragen der kollektiven Erziehung einen spezifischen Rahmen, gleichzeitig aber auch Orientierungspunkte gaben. Im Anschluss an den Überblick der Geschichte der kollektiven Erziehung fasst der Autor die Fragen zusammen, welche im Laufe der bisherigen Forschung der Mittelschulkollektive auftraten und deren Untersuchung er in der Zukunft für begründet hält.